

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

बालबोध जैनधर्म

भाग १ लो.

1923

कर्ता-

9-8-19

शान् दयाचन्द्र गोयलीय जैन बी. ए.

अनुवादक अने प्रकाशक-

मुळचंद कसनदास कापडिया,

दि० जैन पुस्तकालय, चंदावाडी-सुरत.

[वृत्ति बीजी] वीर सं. २४४९ [प्रत १०००]

“जैनविजय” प्रिन्टिंग प्रेस, सपाटिया चकला-
सुरतमां मुळचंद कसनदास कापडियाए छाप्युं.

किं० रु० ०-०-९.

२०७८७

એ તો જાણીતું છે કે બાલકોનું હૃદય ઘણું કોમલ હોય છે જેથી જે વાત ન્હાનપણમાં છોકરાઓનાં હૃદયમાં ઉતારી દેવાય છે તેને તેઓ જિંદગી સુધી ભૂલતા નથી, એ માટે ધર્મનું શિક્ષણ આપવામાં ઘણીજ કાઠજી રાખવી જોઈએ અને ન્હાનપણથીજ તેઓને દરેક વિષય સારી રીતે સમજાવવો જોઈએ અને એ માટે સૌથી સારો રસ્તો એજ છે કે ચોપડીમાંથી ઉદાહરણો વડે મોઢેથી શિક્ષણ આપવું કે જેથી સાધારણ રીતે બાલકો સમજી જશે અને તેમનું મન યજ મળવામાં લાગશે.

આ પહેલા ભાગમાં બતાવેલા જીવ, અજીવ, ત્રસ અને સ્થાવરના ભેદો છબીઓ તથા ચિત્રોદ્ધારા તથા બીજી વસ્તુઓથી સમજાવવા જોઈએ અને દરેક પાઠ પુરો થાય કે તેની નીચે આપેલા સવાલો અથવા એવા બીજા સવાલો વિદ્યાર્થીઓને પૂછવા તેમજ સમજાવવા જોઈએ.

લેખક ।

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૭૮-૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ લલ્લુલ્લુદ જૈન ટીમ

વિષય મ : ૮૪૧ : ૫૩

॥ श्रीवीतिरागाय नमः ॥

वाळवीध जैनधर्म

માગ પહેલો.
પાઠ પહેલો.

—૧૭— નમોકાર મંત્ર. —૭—

ગાથા—

નમો અરહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આહરીયાણં ।
નમો ઉવ્વજ્ઞાયાણં, નમો લોએ સઠ્ઠસાહુણં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અરહંતોને નમસ્કાર હો, સિદ્ધોને નમસ્કાર હો,
આચાર્યોને નમસ્કાર હો, ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર હો તથા લોકમાં
સર્વે સાધુઓને નમસ્કાર હો.

નમોકાર મંત્રનો મહિમા.

એસો પંચ નમોધારો, સઠ્ઠપાવપ્પણાસણો ।
મંગલાણં ચ સઠ્ઠેસિં, પદમં હોઈ મંગલં ॥ ૨ ॥

અર્થ—આ પાંચ નમસ્કાર મંત્ર સર્વે પાપોનો નાશ કરનાર
છે અને સર્વે મંગલોમાં પહેલું મંગલ છે.

૧ નમુકારો તથા નમોકારો પણ પાઠ છે.

પાંચ પરમેષ્ઠીનાં નામ—અર્હંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને
સર્વસાધુ એ પાંચને પંચ પરમેષ્ઠી કહે છે.

સવાલો—

- ૧ ણમોકાર મત્ર શુદ્ધ બોલો.
- ૨ આ મંત્રનો મહિમા શું છે ?
- ૩ આ મંત્રમાં કેટલા અક્ષર છે ?
- ૪ આ મંત્રમાં કોને કોને નમસ્કાર કર્યા છે ?

પાઠ બીજો.

વર્તમાન ચોવીસ તીર્થકરોનાં નામ.

૧ ઋષભનાથજી,	૧૩ વિમલનાથજી,
૨ અજિતનાથજી,	૧૪ અનન્તનાથજી,
૩ સંભવનાથજી,	૧૫ ધર્મનાથજી,
૪ અમિનન્દનનાથજી,	૧૬ શાંતિનાથજી,
૫ સુમતિનાથજી,	૧૭ કુન્થુનાથજી,
૬ પદ્મપ્રભુનાથજી,	૧૮ અરનાથજી,
૭ સુપાર્શ્વનાથજી,	૧૯ મલ્હિનાથજી,
૮ ચન્દ્રપ્રભુનાથજી,	૨૦ સુનિસુવ્રતનાથજી,
૯ પુષ્પદન્નનાથજી,	૨૧ નમિનાથજી,
૧૦ ક્ષીતલનાથજી,	૨૨ નેમિનાથજી,
૧૧ શ્રેયાંસનાથજી,	૨૩ પાર્શ્વનાથજી,
૧૨ વાસુપૂજ્યનાથજી,	૨૪ મહાવીરનાથજી,

આમાંથી ઋષભને આદિનાથ, પુષ્પદંતને સુવિધિનાથ અને મહાવીરને શ્રીવર્ધમાન, સન્મતિ, અતિવીર અને વીર પણ કહે છે.

ચોવીસ તીર્થકરોના ચિહ્ન.

૧ વઢદ, ૨ હાથી, ૩ ઘોડો, ૪ વાંદરો, ૫ ચક્રવો,
૬ કમલ, ૭ સાથીયો, ૮ ચેંદ્ર, ૯ મગર, ૧૦ કલ્પવૃક્ષ,
૧૧ ગેંડો, ૧૨ પાહો, ૧૩ સુવર, ૧૪ સાહુડી, ૧૫ વજ્રદંડ,
૧૬ હરણ, ૧૭ વક્રો, ૧૮ માછલી, ૧૯ કલ્પ, ૨૦ કાચવો
૨૧ રાતું કમલ, ૨૨ શંભુ, ૨૩ સર્પ, ૨૪ સિંહ.

સવાલો-

૧. પાંચમા, દશમા, વીસમા અને ચોવીસમા તીર્થકરનાં નામ કહો ?

૨. વધું મઢીને તીર્થકર કેટલા છે ? તથા પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરનું નામ શું છે તે કહો ?

૩. એવા કયા કયા તીર્થકર છે કે એનાં નામ એકથી વધારે છે ?

૪. સુવિધિનાથ કેટલામા તીર્થકર છે ? એના પહેલાના તીર્થકરોનાં નામ કહો ?

૫. તીર્થકર ચોવીસજ હોય છે કે વધારે ઓછા પણ હોય છે ?

૬. ચંદ્રપ્રભ, વિમલનાથ, મલ્લિનાથ અને વાસુપૂજ્ય એ તીર્થકરોના ચિહ્નો કયાં કયાં છે તે કહો ?

પાઠ ત્રીજો.

—૧૩— જીવ અને અજીવ. —૧૪—

જીવ-એને કહે છે કે જેમાં જીવ હોય, જે જીવતો હોય અને જેમાં જાણવાની શક્તિ હોય. જેમકે-પુરુષ (મરદ), સ્ત્રી, (બાયડી), ઘોડા, બઢદ, કીડી, મંકોડા વગેરે. ભાવાર્થ-જગતમાં આપણે જેટલા પુરુષ, સ્ત્રી, પશુ પક્ષી કીડી, મંકોડા વગેરેને જ્ઞાતા, પીતા, ફરતા, હરતા देखिए છીએ તે વધામાં જીવ છે.

અજીવ-એને કહે છે કે જેમાં જીવ હોતો નથી, જેમકે-સુકી માટી (મંટોડી), ઈંટ, પથ્થર, લાકડું, ટેબલ, ચુરશી, કલમ, કાગલ, ટોપી, રોટલી, બાટી વગેરે.

જીવના ભેદ.

જીવ બે પ્રકારના હોય છે, એક મુક્ત જીવ અને બીજા સંસારી જીવ.

૧. મુક્ત જીવ એને કહે છે કે જે સંસારથી મુક્ત થઈ ગયા છે એટલે જેનો મોક્ષ થઈ ગયો છે અને જેણે સદાને માટે સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે અને જે કદિ પણ સંસારમાં ફરીથી આવતા નથી તે.

૨. સંસારી જીવ તે છે કે જે સંસારમાં ભ્રમણ કરી રહેલા છે અને જન્મમરણનાં દુઃસ્વ સહન કરી રહેલા છે. સંસારી જીવ બે પ્રકારના હોય છે—
૧ અસજીવ, ૨ સ્થાવરજીવ.

અસજીવ એને કહે છે કે જે પોતાની ઇચ્છાથી ચાલતા ફરતા હોય, બેસીતા હોય, ન્હાશતા હોય તથા સ્વાવાનું શોષતા હોય. એટલે—ચેત્ત્વિન્દ્રિય, અણ-ઇન્દ્રિય, ચારઇન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવ । જેમકે—ઇયલ, કીડી, માંચી, વાંદા, ઘોડો, બલ્લદ, મનુષ્ય વગેરે.

સ્થાવરજીવ એટલે એકેન્દ્રિય જીવ એને કહે છે કે જે ઉપજે છે, વધે છે અને મરે છે પરંતુ પોતાની મેલે હાલી ચાલી શકતા નથી. જેમકે—પૃથ્વી, (જમીન), અપ (પાણી), તેજ (અગ્નિ), વાયુ (હવા), વનસ્પતિ (શાક વગેરે).

સવાલો—

૧. શાક, ઝંદર, પોપટ, વાઘ, સમડી, હાથી, ઘોડો, જોડા, વકરી, રુપિયા, પવન, દીવો, કાગલ, કેરી, પાન, કાન, ગાડી, ઘોડી, સાડી, દાઢી, દાઢકાં ચામડાં, વાલ, દાલ, અને તરવાર આ વસ્તુમાં જીવ કોણ છે અને અજીવ કોણ છે ?

૧. ત્રસ અને સ્થાવરમાં શું મેદ છે તે ઉદાહરણ આપીને બતાવો.
૨. ત્રસ જીવ કેટલા અને કયા કયા છે ?
૩. સ્થાવર જીવ કેટલા પ્રકારના અને કયા કયા છે ?

૫. હાથી, પ્રાણી, ઘોડો, હવાં, કૂતરો, બિલાડી, દેવતા (અમિ) અને કેરી આ બીજીમાંથી ત્રસ કયા છે અને સ્થાવર કયા છે ?

૬. મુક્ત જીવ સંસારમાં આવે છે કે નહીં ! શું તમે જેટલા જીવ જુઓ છો તે બધા સંસારી છે ?

—❖❖❖—

પાઠ ચોથો.

→❖ ઇન્દ્રિઓ. ❖←

ઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેની મારફતે જીવ ઓઠ્ઠાણી શકાય. તે ઇન્દ્રિયો પાંચ હોય છે-૧. સ્પર્શનઇન્દ્રિય અર્થાત્ સ્વચ્છા [ચામડી]. ૨. રસના-ઇન્દ્રિય એટલે જીભ. ૩. ગ્રાણઇન્દ્રિય એટલે નાક. ૪. ચક્ષુઇન્દ્રિય એટલે આંખ. ૫. કર્ણઇન્દ્રિય એટલે કાન.

સ્પર્શનઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેને અડકવાથી હલકું, ભારી, લુલું, ધીકણું, કોમલ, કઠણ, ઠંડું, ગરમ વગેરેનું જ્ઞાન થાય. જેમકે-દેવતાને અડકવાથી ગરમ અને પાણીને અડકવાથી ઠંડું માલમ પહે છે વગેરે.

રસનાઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી સ્વાદો, મીઠો, સ્વારો, કઠવો, તીવ્રો, કષાયલો [કટાણો] રસનું [સ્વાદનું] જે જ્ઞાન થાય તે. જેમકે-વેંડો ચાલવાથી મીઠો, લીમડાનાં પાંદડા કઠવાં, મરચાં

તીણાં અને લીંબુ ટાટા માલૂમ પડે છે.

ગ્રાણહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી સુગંધ (સુશબ્દો) અને દુર્ગંધ (બદબો) નું જ્ઞાન થાય છે તે. જમકે ગુલાબ, કેવડાના ફૂલોથી સુગંધ અને ગ્યા-સતેલના તેલથી દુર્ગંધ આવે છે.

ચક્ષુહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી કાઢો, પીઢો, વાદળી, લાલ અને સફેદ રંગનું તથા આ રંગોની મેલવણીથી અનેક પ્રકારના રંગોનું જ્ઞાન થાય છે તે. જેમકે દૂધ, દહીં, ઘાંદી સફેદ છે, કોયલા કાઢા છે અને લોહી લાલ છે. સોનું પીઠું અને મોરની પાંચ વાદળી છે.

કર્ણહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી આદમી, જાનવર વગેરેનો અવાજ જાણી શકાય છે તે.

સવાલો—

૧—ઇન્દ્રિયો કેટલી હોય છે તેનાં નામ કહો ?

૨—ત્રીની અને પાંચમી ઇન્દ્રિયથી શું જાણી શકાય છે ?

૩—સૂઘવું અને જોવું એ કઈ કઈ ઇન્દ્રિયનું કામ છે ?

૪—કીડીને માંસ હોતી નથી ત્યારે તે મીઠાઈ વગેરેની પાસ કેવી રીતે ચાલી જાય છે ?

૫—એક જાનવરની પાસે બંદૂક ફોડી ત્યારે તે ઝડપું નહીં, આનું શું કારણ છે ? એવું કયું જાનવર છે ?

૬—ઇન્દ્રિય વગર જીવ હોઈ શકે કે નહીં ?

પાઠ પાંચમો.

❧ પાંચ પ્રકારના જીવ. ❧

એકેન્દ્રિયજીવ-એને કહે છે કે જેને માત્ર એકજ સ્પર્શનન્દ્રિય હોય છે. જેમકે-માટી, પાણી, અગ્નિ, પવન, ફલ, ફૂલ વગેરે.

બેહન્દ્રિયજીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન અને રસના આ બે હન્દ્રિય હોય. જેમકે-ઇયલ, કીણાં, મૂંડ, શંખ, અલસિયા, છીપ વગેરે.

ત્રણહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન, રસના અને ઘ્રાણ આ ત્રણ હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે-કીડી, કીડા, માંકડ, મંકોડા, જૂ વગેરે.

ચારહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન, રસના, ઘ્રાણ અને ચક્ષુ આ ચાર હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે મમરો, માસી, મચ્છર, તીડ, કરોઢીયો વગેરે.

પાંચહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને પાંચ હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે-દેવ, નારકી, મનુષ્ય, પશુ વગેરે.

સવાલો-

૧. માસી, વઢદ, કૂતરો, સાપ, કીડી, ઇયલ, છીપ, હાથી, દેવતા અને પાણી-આ જીવોને કઈ કઈ હન્દ્રિયો હોય છે.

૨. ચાર હન્દ્રિય જીવોમાં બે હન્દ્રિય જીવોથી શું વધારે છે?

૩. જે જીવને આંખ હોય છે તે જીવને નાક હોય છે કે નહીં અને એ જીવને નાક હોય છે તેને આંખ હોય છે કે નહીં ?

૪. તમને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો છે ? સ્થાવર જીવને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો હોય છે ?

૫. એક માણસ જન્મથી આંધળો ઉત્પન્ન થયો હોય છે તો કહો કે તેને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો છે ?

૬. મૂંગા અને બહેરા મનુષ્યમાં શું ફેર છે ?

૭. કઈ ઇન્દ્રિય તમને વધારે કામમાં આવે છે અને કઈ ઇન્દ્રિય તમને વધારે ગમે છે ?

૮. અમે એક એવો મનુષ્ય જોયો કે જેને જીભ, આંખ, કાન કઈ પણ નહોતું તો કહો કે અમારું કહેવું સાચું છે કે નહીં ?

૯. જ્યારે મનુષ્યને પાંચે ઇન્દ્રિય હોય છે તો બહેરાં, મૂંગાને માણસ કહેવો જોઈએ કે નહીં ?

૧૦. ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવ થવું સારું છે કે ચાર ઇન્દ્રિય જીવ ?

❖ ઉપયોગી શિખામણો. ❖

૧. મળવામાં મન લગાડો.
૨. મોટા પુરુષોને માન આપો.
૩. નિત્ય સાચુંજ બોલો.
૪. કદાચ વગર કોઈ વસ્તુ લો નહીં.
૫. કોઈનું પણ મન દુઃખવો નહીં.
૬. સર્વેની સાથે મીઠાં વચન બોલો.
૭. શરીર હમેશાં સાફ રાખો.
૮. પાણી બેવડે ગળણેથી ગાળીને પીઓ.
૯. માઈ બહેનો સાથે હેત રાખો.
૧૦. વધાને 'જી' કહીને વિનયથી બોલાવો.
૧૧. સવારમાં ઉઠી જમોકાર મંત્ર અને સ્તુતિ મળી જાઓ.
૧૨. બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાલો.
૧૩. લાલંચ કદિ પણ કરો નહિં.
૧૪. માંસ, મધ અને દારુને કદી અડકો નહીં.
૧૫. રાત્રિ ભોજન (રાત્રે જમવું) કદિ પણ કરો નહીં.
૧૬. મા બાપ અને ગુરુ સાથે વિનયથી વર્તો.
૧૭. કોઈની ચાડી (ચુગલી) ફેરવી નહીં.

